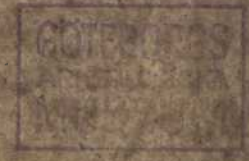

Göteborg, N. H.
Lättfästheten
förskickande
och värd i Danmark
mark och
Sverige.

Cy
Sara

1/4 1914

GÖTTEBORGS STADSMUSEI
BIBLIOTEK

De i Danmark ådagalagde Bemödan-
den och viddagne Författningar

till

Antiquiteters Upptäckande, Vård och
Bibehållande, jemförde med Sven-
skars åtgärd vid denna Del

af

Nordens Historia.

Berättelse,

aflemnad, på Hans Excellences Stats-Ministrens
och Akademi-Kanslerens m. m.

Herr Grefve

L. v. ENGESTRÖMS

befallning,

af

N. H. SJÖBORG.

LUND, 1813.

Tryckt uti Berlingska Boktryckeriet,

Då Sverige har den urgamla ära, att uti Skandinavien hafva haft ett visst företräde och utgjort liksom medelpunkten för den äldsta kända Nordiska Litteratur, Religion och kultur, har detta Land äfven bibehållit den sednare förtjenst, att hafva gjort början med återlifvandet af Förfäders åminnelse och framletandet af deras minnesmärken. Således kan man vid framställningen af Archæologiens öde hos de i alla litterära afseenden mycket förtjente och med oss täflande **Dan-
skar**, likväl tydligen visa, huru de följt de exempel, hvarmed man i Sverige föregått dem. Denna jemförelse äger rum, antingen fråga är om Konungars understöd, uppmuntrande åtgärd och Författningar, om de Lär-
das utgifne arbeten, om Forskares och Ri-
tares resor och samlade teckningar, eller om allmänna Förvarings ställen för smärre trans-
portabla Antiquiteter.

Olaus Magnus hade redan år 1555 och Laccenius 1647 beskrifvit de äldste Svenskar upplysning, seder och belägenhet, då Tor-
mius 1642 och Bartholinus 1689 på samma sätt afhandlade de Danske Antiquiteter. Till den mängd Islands sagor, Svenskar ut-

gifvit och öfversatt, gjorde Verelius början 1664, och sjelfva den vigtiga Sturlusons samling lemnades öfversatt i allmänhetens händer af Peringsköld redan år 1697, hvarefter den först 1777, på Danska Arfrinsen Fredriks bekostnad, utgafs af Schöning. En stor fördel för den Nordiska Archæologien var det Testamente, som Köpenhamns Universitet år 1756 ärhöll af Arne Magnusson, Professor i Historien och antiquiteterne, bestående af 1550 volumer, till större delen gode handskrifter, af Islands Sagor och Eddiska qväden, jemte 18,500 R:dlrs Capital, af hvars interesse desse handlingars öfversättande och tryckning skulle bestridas. Men man blef ej färdig med utgifvandet förr än på 1770 talet, hvarefter en del vackra upplagor utkommo. På Antiquiteters afteknande och Runstenars undersökande har man hos oss både förr och mera arbetat än i Danmark. År 1630 började J. Bureus afrita och sedan i koppar sticka några hundra Runstenar, af hvilka en del af Henr. Curio utgäfvos 1664. Vereli Runographia utkom 1675. Uti Grefve E. Dahlbergs Svecia Ant. & Hod. som på K. Carl XI:s och XII:s bekostnad utkom vid slutet af 1690 talet, finnas flere Antiquiteter, men oakadt oftare förnyad både Kongl. befallning och Rikens Ständers åtgärd, har man dock ej kunnat få någon fullständig förklaring öfver desse vackra kopparstick. Peringskölds Mon. Upl. utgäfvos 1710 och Göransons Baultil 1750, hvaruti icke mindre än 1173 Runstenar äro i träsnitt aftryckte, och var Göranson till

detta arbete hos Konungen anmäld af Rikens Ständer år 1747. I Danmark har man i denna väg endast Wormius, som med de Svenske kan förliknas. Hans afhandling om Runstafven och hans Monumenta Danica, hvaruti äro 144 Runstenar och Monumenter i träsnitt, utkommo 1643, och hans Literatura Runica jemte ett Run-Lexicon 1651.

Till Svenska Antiquitets Arkivet lade K. Gustaf II Adolph grunden redan år 1613. På Danska Konstkanimaren, hvars inrättning börjades omkring 1660 talet af K. Fredrik III, förvarades väl någre Danske och Norrske Fornlemningar, men Antiquiteterne fingo i Danmark ej något eget bestämmt Museum förr än 1807.

Det är äfven Svenska Regeringen, som föregått den Danska med lysande Exempel af ömhet och nit för upptäckandet och bibehållandet af Förfäders minnesvårdar. Vår Store Gustaf II Adolf inrättade 1630 ett litet Archæologiskt sällskap, bestående af Riks antiqvarierne Verelius, Hadorph och Bureus, hvilken sistnämnde han utsände i provinserne att uppsöka monumenter och afrita Runstenar. Kon. Carl XI:s regering var högst gynnande för det Antiquariska Studium. En Antiquitatum Patriæ Profession inrättades i Upsala 1662. År 1666 den 28 Nov. utkom ett Placat emot olofligt sjelfsvåld och värdslost handterande med Monumenter, hvilka tjena till Förfädernas och Rikets odödliga beröm, hvarföre alla dylika aflevor, ehuru ringa de kunna synas, togos i beskydd, icke annorlunda än

vorode Konungens enskildta egen-
dom. Förstörandet belägges med Konun-
gens onåd jemte böter såsom för olag-
lig åverkan, och befallles, att det redan
förstöroda skall i sitt förra stånd
sättas. Adeln anmanas att i likhet här-
med förfara på sina Frälse jordar. Konun-
gens Befallningshafvande med Kronobetjening
samt Biskoppar och Kyrkoherdar förbindas
att icke allenast bidraga till bibehål-
lande af redan kände, utan äfven an-
gifva hvar dittills okände Antiquite-
ter skulle påfinnas. Samma år den 18
Dec. afgingo särskildte Brefhärom till Lands-
höfdingar och Biskoppar. Uti 1668 års Riks-
dags Beslut aflägga Ständerne sin underdä-
niga tacksägelse för det Konungen Fäder-
neslandets heder och namnkunnig-
het således låtit sig vara angelä-
gen, och låfva de att vara omhugse att be-
fordra ett så allmänt verk, bibehålla det
gamla, uppgifva hvad de få kunskap om
och lemna de Antiquiteter, som kunde
finnas i deras gömmor till den Kongl.
Maj:t detta arbete befallt hafver.
Antiquitets Collegium inrättades 1667 i Up-
sala, flyttades till Stockholm 1690 och fick
der sin stadfästelse 1692. Hadorph icke al-
lenast följde Konungen på dess resor 1672
och 1673 för att visa Rikets Monumenter,
utan afsändes äfven i Provinserne, åtföljd af
2:ne Ritare, 1676 och följande åren, för att
göra samlingar. Öfver 1000 Runstenar blef-
vo då aftecknade och våra Provins Lagar af
honom utgifne. Ceremoni Mästaren J. G.

Sparfvenfelt sändes vid samma tid till Rom
och flere utrikes Orter, för att hämta Anti-
quariske upplysningar.

Till våre nyare Författningar hörer den
af den 20 Mars 1735, som bjuder, "att de,
som kunna uppfinna sådana gamla handlin-
gar och Skrifter, hvaraf Historien och Anti-
quiteterne något ljus, eller Riket någon he-
der kan tillflyta, skola sådant angifva och
derföre hafva att njuta skälig vedergällning
efter handlingarnes värde." Men den som af
Publike Documenter och handlingar uti Ri-
kets Collegier något borttager eller uppsä-
teligen förskingrar, försäljer och föryttrar
skall, enligt Kongl. Brefven af den 27 April
1695 och 3 Maj 1782, blifva ansedd som
Kronans tjuf, hvilket straff äfven den är skyl-
dig att undergå, som tillhandlar sig dylika
Documenter, och sådant på vederbörligt
ställe ej angifver och upptäcker. År 1755
den 20 Augusti utkom ett Kongl. Bref, som
stadgar "att om någon hittar gammalt mynt,
guld, silfver, koppar och andra konststycken,
det vare sig uti eller på jorden, i Sjöar eller
sjöstränder, så skall han genast, antingen
genom Kronobetjente eller ock sjelf gifva
Kongl. Maj:ts Befallningshafvande sådant till-
känna, hvilken på sådan erhållen kunskap
är förpliktad att till Kongl. Maj:t ofördö-
jeligen inkomma med berättelse, så väl om
sjelfva fyndet, som orten der det funnit är,
hvarefter Kongl. Maj:t vill i Näder sig ut-
låta, om det hittade må för Kongl. Maj:ts
räkning inlösas, i hvilken händelse den, som
hittade, kommer att undfå fulla värdet och

en ottandedel derutöver; Men den, som sådant fynd icke angifver utan försmälter, undandöljer eller till andre bortsäljer, så att Kongl. Maj:t icke får kunskap derom förr, än fyndet är förskingradt eller litet deraf endast är öfrigt, skall utan lösen mista det han hittade, samt böta dubbelt så mycket, som han deraf har förtegit eller försnillat" och i Förklaringen den 23 Mars 1807 tillägges, att den, som ej förmår betala de här utsatte dubbla böter, skall undergå kroppspåbud, svarande emot två tredjedelar af det hittade och förtegit godsets värde.

Änteligen anmodades äfven Presterskapet genom Kongl. Kansli skrifvelsen af den 13 Maj 1760, att hvar i sin Församling antekna och uppgifva de Antiquiteter, som kunde förefinnas.

I likhet med hvad vår Gustaf Adolf börjat 1613 och fortsatt 1630, hade emedlertid Christian IV i Danmark äfven vändt sin omtänka på våra Skandinaviske Monumenter och fästade man i synnerhet sin uppmärksamhet på Skåne. Således utkom 1624 en befallning till Presterne i Skåne och Bleking samt på Bornholm, att de med dylike Historiske uppgifter, rörande deras Pastorater, skulle inkomma till Danske Antiquarien O. Worm. Änteligen lät K. Christian VI år 1743 utgå ett Rescript till Amtmännen i Danmark och Norrige med befallning, att de skulle afgifva Beskrifning öfver hvarje Amts Physiska och Politiska beskaffenhet, då utom besvarande af visse Statistiske och Ekonomiske frågor, dem äfven ålä-

des att uppgifva de befintlige Curiositeter, Antiquiteter och märkvärdigheter. Emellan åren 1765 och 73 reste Arkivteknaren Abildgaard omkring uti våra Skandinaviska Länder och gjorde 918 ännu i behåll varande teckningar af Svenske, Danske och Norske Monumenter. Dylika resor företog äfven Geheime Arkivarien och Etats-Rådet Jac. Langebek, då han samlade Antiquiteter och teckningar men i synnerhet Manuskrifter, hvarefter han 1772 började utgifva sina *Scriptores Rerum Danicarum*.

Med Langebek reste åren 1752 till 1755 vår Svenske N. R. Brocman, som då nyligen tagit Magistergraden i Lund, var äfven på vägen att här få en Juris Adjunktur, men blef sedan Kanslist i Antiquitets Arkivet, Assessor, Kongl. Bibliotekarie och Translator. Han gjorde derefter en forskande resa i Helsingland 1763, var i Danmark 1764 för att samla de återstående Svenske Handlingar, som i Roskildska freden lofvades, men aldrig erhöles, utgaf 1762 sin afhandling om Runstenar jemte Ingvar Widtförslas Saga, och har dessutom inlemnät rika samlingar till Antiquitets Arkivet i Stockholm. Assessoren i Antiquitets Collegium Nils Wessman hörer äfven till våre siste monument-sökare och nitiske Forskare. Han uppskickade åren 1744 och 1758 till Arkivet 73 teckningar af Kyrkor och Herregårdar i Skåne, jemte en mängd här samlade handlingar och sigiller, samt medförde dessutom öfver 200 Skånske Monumenter och antekningar från Köpenhamn.

Af hans Skånska Handlingar utkommo endast de 2:ne första Quartalen år 1755. Såsom en Elève af desse förenämde kan Conductören Hilfeling i Sköfde anses, hvilken kunnige och väl öfvade Fornforskare och Ritare både Sverige och Danmark kunna tillägna sig. Understödd af Konungen i Danmark, af hvilken han ännu njuter någon pension, har han under resor aftecknat flere Skandinaviske Antiquiteter, och förvaras desse samlingar uti Kongl. Danska Biblioteket. Under denna tid var det som han först upptäckte det märkvärdiga, rycktbara och till vanheder för vår Landsort nu förstörda Kiviks Monumentet och lemnade teckningen deraf till Kansli-Rådet Lagerbring, som lät i koppar sticka den uti sin Disputation om detta Monument, hvarefter Suhm uti Danm. Hist. D. 1. s. 528 och Meusel uti sin Geschicht Forscher D. 3 s. 54 utgifvit samma Plancher och Beskrifning. Äfven har vår Hilfeling på Öfver Intendenten och Riddaren P. Thams kostnad gjort flere forskande resor i Sverige, särdeles på Gottland och i Bohus Län. Desse hans noggranne och ej obetydlige teckningar finnas bland flere interessente samlingar på Dagsnäs, tillhörande vår Westgöthiske Mecenat, P. Tham, som sjelf, en äfven på Snille rik, Antiquarius, år 1794 utgaf första häftet af sine Göthiska Monumenter, åtföljdt af flere Hilfelings teckningar i koppar stuckne. Samme upplyste Befordrare af Vettenskaper och sköna konster har äfven bestått kostnaden af flera resor, dem jag enligt hans anvisning verk-

ställt till granskande af våra Monumenter, hvarefter jag 1794 utgaf min Lärobok om Antiquiteterne, deruti Fäderneslandets Minnesmärken uti vissa klasser indelas. Hvad jag då icke utan möda samlat är likväl i behof af de förbättringar och tilläggningar, med hvilka jag snart torde få låta detta Försök å nyo framträda.

Den i Danmark förda klagan öfver Monumenters förstörande är redan gammal i Sverige. Vi hafva äfven en större mängd deraf, men den har minskats betydigen. Beqvämligheten, snålheten och okunnigheten förleda allt för ofta jordbrukaren att på en gång bryta Lagen och Minnesvården. År 1797 gjorde jag af denna anledning en underdånig anmälan hos Konungen om behofvet af en förnyad författning emot Antiquiteters förstörande. Då efter Enskiftes inrättning 1803 detta behof blef mera synbart i Skåne, förestälte jag samma ärende för Konungens Befallningshafvande. År 1805 den 9 April utgick verkligen ett Kongl. Circular till Landshöfdingarne i Riket om gamla minnesmärkens fredande inom Länen, hvarefter jag på begäran gaf plan till den kungörelse, som här utgick den 8 Augusti 1806. Men då våre enskiftare bland Allmoggen ej upphörde med förstörelsen, ja, der till en och annan Upplystare, i stället för att nitälska för den goda saken, kunde någon gång sjelf befinnas vara bland desse Tymborygchoi, Warger i högum, eller Grift-råns-män, anmälte jag å nyo innevarande år samma ärende hos Landshöfding

Embetet, som genast utfärdade en ganska väl fattad kungörelse af den 12 Juni, hvaruti all Antiquarisk åverkan belägges med 6 R:dlr 32 skill. vite, Presterskapet anmodas anteckna de minnesmärken som befinnas och gifva Kronobetjeningen tillkänna då åverkan förmärkes, äfvensom Landtmätarne åläggas att göra dylika antekningar samt tillse att ej någon deras åtgärd motverkar ändamålet. Det Akademiska Museum för Nordiske Antiquiteterne, som här i Lund nu befinnes, började jag i ordning bringa 1805 och har det sedermera dels genom egne och andras, (särdeles Professor Retzii), skänker, och dels genom inköp vunnit en icke obetydlig tillväxt. Då flere vigtige minnesvårdaräfven i vår Landsort försvunnit och då tillförne ansenligt blifvit bortfördt till Stockholm och Köpenhamn, har jag så mycket ifrigare nyttjat flera tillfällen att väcka aktningen för ålderdoms Minnen samt offentligen anmana Skånes Inbyggare att lemna hvad som ännu kunde förefinnas till Akademiens Museum Historicum.

Emedlertid hafva de ofvannämnde anstalter icke undfallit våre lärde Grannars uppmärksamhet. Den nitiske, outtröttlige och mycket förtjente R. Nyerup, Professor och Bibliotekarie vid Universitetet i Köpenhamn, företog år 1805 en forskande Antiquarisk resa till fots, och följande året utgaf han Oversyn over Fædernelandets Mindesmærker fra Oldtiden, saaledes som samme kan tænkes opstillede i ett tillkommende Na-

tional - Museum. Detta arbete utgör egentligen 4:de Bandet af dess Skildring af Danmarks äldre og nyere tilstand. Denna röst af de uplystares önskan, denna väckta tanke om ett allmänt Antiquitets Museum mognade snart till verkställighet och understöddes af Konungen, som visade sig en nitisk Beskyddare af allt, som kunde lifva Förfäders åminnelse. Snart framträdde nu flere Patroner af det Antiquariska studium. I Februari månad 1807 kungjorde Grefve Danneskjöld Samsöe, att han bestod 100 R:dlr samt ville dessutom påkosta erforderlige kopparstick, om någon Lörd ville åtaga sig att på ett godkänt sätt beskrifva Antiquiteterne på Samsö. Den begärta Beskrifning, författad af Professor Werlauff, utkom först 1812. En Commission för Oldsagers Opbevaring stiftades den 22 Maj 1807. Commissionens Ledamöter voro Hauch, Monrad, Abrahamsson, Münster, Thorlacius och Nyerup, hvilka upgjorde en plan för sin verksamhet. Ett National Antiquitets Museum inrättades, och anordnades till dess inrymmande öfre våningen af Nicolai kyrka, men, sedan denna genom den mellankommande Ångelska bombarderingen afbränd, fick detta Riks Museum sin plats på Universitetets Biblioteket i runda Tornet. Konungen ditskänkte den så kallade Guldbergska samlingen. Från Kongl. Biblioteket lemnades de förr omtalte Abildgaards teckningar, från Konstkammaren de der varande Nordiske Antiquiteter och från Geheime Arkivet alla lösa och från sine Da-

kumenter fallne sigill, hvilka nu kommo att utgöra ett eget slags Sphragistiskt kabinet. Hertiginnan af Brunsvig Bevern ditskänkte en artig samling och flere enskildte vid Hofvet och i Hufvudstaden skyndade att göra offer af de Antiquiteter, som i deras förvar kunde finnas. Prins Christian ingaf en förteckning på sin efter Ångelska plundringen ännu kvarlemnade samling på Sorgenfri, och önskade Commissionen, att alle, som hade märkvärdigheter af detta slag, ville inlemna dylike förteckningar, så att man finge kunskap om, hvad i den vägen inom landet förvarades. Men då penninge understöd utgör i alla ämnen en vigtig artickel, må äfven nämnas, att Commissionen af Fonden Ad Usus Publicos erhöll 900 R:dlr till bestridande af nödige omkostningar. Den Antiquariska andan var lifvad, det nya Museum ansågs för en hela Nationens angelägenhet, det Kongl. Sällskap till Norriges Wäl åtog sig att i detta Rike på allt sätt bidraga till det goda ändamålet, och från alla provinser i båda länderne insändes till Commissionen Beskrifningar och Teckningar öfver Monumenter, äfvensom man frivilligt aflemnade fundne minnesmärken af Hedniska och Medeltiden. Men då detta nit ej kunde vara allmänt, vidtogos flere kraftige anstalter. Konungen fick 1811 det urgamla Waldemars Torn vid Wordingborg af förre ägarens Enka, och var detta det första Riksmonument, hvilket såsom en Konungens tillhörighet togs i hägn och beskydd. Commissionen utfärdade ett Circular till Presterne i Danmark

och Norrige och fick derigenom så tillräcklige underrättelser, att en Antiquarisk Chorografi Härads och Socknevis upprättades. Enligt denna förteckning på Monumenter fingo Amtmännen befallning att tillse det ingen sten, ruin eller Åtthög rubbades eller förstördes, förr än de tid efter annan blifvit granskade, beskrifne och befundne mindre märklige. Denna granskning företogs så fort man kunde medhinna, och åren 1809 och 1810 afgingo bref från Antiquitets-Commissionen till Kongl. Danska Kansliet, som föranstaltade, att en mängd af de betydligaste i flere Socknar uppgifne Monumenter blefvo fridlyste. Äfven afgingo bref till Possessionaterne, hvilka förbundo sig freda de bestämde Fornmärken, som på deras område funnos. De så kallade Väg-Betjenter ålades att inga Åtthögar finge till vägars anläggande och förbättrande utgrävas, förr än det blefve anmäldt, liksåledes befalltes, att hvad som i jorden kunde finnas skulle med nödig försiktighet upptagas och inlemnas. Man sträckte äfven sin uppmärksamhet till Tempelns gamle Helgedomar, och då Kyrkorne i Roskild och Ringstad reparerades, tog Commissionen de der varande Antiquiteter i beskydd. Utom en underhållen brefväxling med Civile och Ecclesiastike Embetsmän i Danmark och Norrige, har Commissionen med sig adjungerat flere äfven Utländske Corresponderande Medlemmar, och hafva desutom åtskillige Lärde ifrån flere länder sjelfvilligt bistått med samlade upplysningar. Commerce Intendenten Schubart och den då

ännu lefvande Professor Zoëga i Rom anmodades att uppgifva Cimbriska Monumenter från Italien. Äfven fogades anstalter för a. t. finna K. Erik Ejegods graf på Cyren. Man skref likaledes till lärde Danske resande, som vistades i Paris, för att få några spår af våre gamle Norrmän upptäckte i Normandie. Anstalter hafva äfven blifvit vidtagne för att uti Tyskland samla Wendiske Monumenter, och uti Sverige har Professor Nyerup sjelf på allmän bekostnad företagit en Antiquarisk resa. Commissionen har icke allenast lemnat underdånige Berättelser till Konungen af den 18 Febr. 1809 och af den 20 April 1811 om fortgången af dess bemödande för Forn-minnens upptäckande och vårdande, utan gör äfven Allmänheten derföre redo uti Antiquariske Annaler, af hvilka 2:ne häften jemte bifogade kopparstick utkommo 1812: men då dylike arbeten sällan hafva att vänta emellan allmän och lönande afsättning, har Konungen täckts af sin enskildta kassa betala hvad som brister uti Prenumerations summan. Således har Danmark, förelyst af Sverige, gjort för de Skandinaviske Monumenter och för sitt National Museum allt hvad som kunde väntas af tidehvarfvets upplysning och af det Nordiska medvetandet af Förfäders ära, allt som kunde förenas med dess enskildta inrättningar, Stats författning och belägenhet.

GÖTEBORGS
ARKEOLOGISKA MUSEUM

NORDEN

Insp.